

І. В. Лукач,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри господарського права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

УДК 346.542+346.21

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ КОРПОРАЦІЙ ЯК ЗАСОБУ РЕГУЛЮЮЧОГО ВПЛИВУ ДЕРЖАВИ НА ЗДІЙСНЕННЯ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ

Стаття присвячена дослідженню державної реєстрації корпорацій як засобу регулюючого впливу держави на здійснення корпоративних прав. Окрему увагу приділено обґрунтуванню визначення часу внесення змін до статутних документів корпорації моментом внесення змін до державного реєстру, а також проблемам практичної реалізації модельних статутів.

Ключові слова: корпоративне право, державна реєстрація, засоби регулюючого впливу держави на діяльність суб'єктів господарювання, модельні статутути.

Державна реєстрація є важливим етапом на шляху здійснення корпоративних прав. З державною реєстрацією пов'язані такі етапи, як створення, внесення змін до статуту та припинення корпорації (для цілей даної статті під корпораціями розуміються акціонерні товариства (далі – АТ) та товариства з обмеженою відповідальністю (далі – ТОВ)).

Загальним вивченням правового регулювання державної реєстрації займалися такі вчені, як В. В. Добровольська, О. О. Квасніцька та В. І. Марков, а проблеми встановлення моменту настання змін до установчих документів у своїх роботах розглядали О. В. Гарагонич та О. В. Коломис. Втім спеціального дослідження державної реєстрації корпорацій як засобу регулюючого впливу держави на здійснення корпоративних прав немає. Зауважимо, що сама державна реєстрація не є предметом нашого дослідження, а розглядатиметься лише у розрізі здійснення корпоративних прав. Таким чином, метою статті є висвітлення деяких питань державної реєстрації корпорацій як засобу регулюючого впливу держави на здійснення корпоративних прав.

На наш погляд, державна реєстрація є одним з головних засобів впливу держави на здійснення корпоративних прав. Саме тому в ст. 12 Господарського кодексу України (далі – ГК) серед засобів регулюючого впливу держави на господарську діяльність доцільно вказати державну реєстрацію суб'єктів господарювання [1, с. 8]. З такою позицією варто погодитися з таких міркувань.

По-перше, історично так склалося, що якраз процедура створення корпорацій привертала значну увагу законодавця ще на початку становлення корпорацій. Це зрозуміло, адже без належно продуманої процедури реєстрації не будуть нормально розвиватися підприємницькі відносини за участю корпорацій. Спочатку в Англії, де зароджувалося сучасне корпоративне право, корпорації створювалися на основі хартій, що видавалися урядом та королем, а в 1844 р. було вперше запроваджено реєстраційну процедуру та створено окремий орган з державної реєстрації – бюро реєстрації акціонерних товариств (*детальніше*: [2]). В Україні державна реєстрація юридичних осіб, а значить і корпорацій, регулюється Законом «Про державну реєстра-

цію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» (далі – Закон про державну реєстрацію), а до прийняття цього Закону регулювання здійснювалося Положеннями про державну реєстрацію, затвердженими КМУ [3; 4].

По-друге, державна реєстрація несе високу інформативну функцію для контрагентів корпорацій. Зокрема, у державному реєстрі зберігається важлива інформація щодо відомостей про корпорацію, перелік яких встановлено ч. 2 ст. 18 Закону про державну реєстрацію. До того ж інформацію з державного реєстру може отримати як сама корпорація у вигляді виписки з державного реєстру (ст. 21 Закону про державну реєстрацію), так і треті особи. Разом з тим, відповідно до ст. 20 Закону про державну реєстрацію та наказу Міністерства юстиції України [4] в Україні впроваджено доступ фізичних та юридичних осіб до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців (далі – Єдиний державний реєстр) через веб-сайт Єдиного державного реєстру. Зауважимо, що інформативність реєстрації тісно пов'язана з наступною причиною важливості державної реєстрації.

По-третє, здійснюється не лише державна реєстрація створення корпорацій, а і внесення змін до статутних документів, а також припинення суб'єктів. Це додає державній реєстрації особливості ролі, оскільки зміни у статуті чи припинення корпорацій мають відбуватися не тільки згідно з законом, а про це мають бути належним чином проінформовані треті особи. Останні зміни до законодавства про реєстрацію як раз регулюють такий порядок.

По-четверте, річ у тому, що, по-суті, державний реєстратор є чи не основним державним органом, який безпосередньо не тільки регулює, а і впливає на корпоративні відносини. Якщо мова йде про АТ, державне регулювання їх діяльності багато в чому здійснюється НКЦПФР, а от для ТОВ лише державний реєстратор багато в чому може вплинути на формування корпоративних відносин згідно з законом. Це пояснюється тим, що багато норм корпоративного права регу-

люються методом автономних рішень. Тобто фактично рекомендацій тут немає, а держава презумує, що учасники товариства будуть виконувати норму закону без прямого втручання держави. І тут на допомогу приходять державний реєстратор, який перевіряє статутні документи на відповідність закону в межах своїх повноважень. Наприклад, у статуті ТОВ не можна прописати, що кворум загальних зборів учасників становить 50%, а не 60%, як це передбачено ч. 1 ст. 60 Закону України «Про господарські товариства» (далі – Закон про господарські товариства). Зокрема, ч. 3 ст. 8 Закону про державну реєстрацію передбачено, що установчі документи (уставний акт, статут або засновницький договір, положення) юридичної особи повинні містити відомості, передбачені законом. А згідно з п. 2 ч. 1 ст. 27 цього Закону невідповідність установчих документів вимогам ч. 3 ст. 8 цього Закону є підставою для відмови у державній реєстрації.

На думку О. О. Квасніцької, інститут державної реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності належить до господарського права, з уточненням предмета його правового регулювання, а саме відносин щодо організації підприємницької діяльності, які виникають стосовно засвідчення факту створення або припинення юридичної особи, засвідчення факту набуття або позбавлення статусу підприємця фізичною особою, а також вчинення інших реєстраційних дій, які передбачені Законом [5, с. 5]. Така позиція вірна, оскільки державна реєстрація покликана не лише засвідчити факт створення нового суб'єкта господарювання, а й має на меті державне регулювання цього процесу, що безпосередньо належить до предмета регулювання господарського права.

Зазначимо, що інститут державної реєстрації суб'єктів підприємництва охоплює три види відокремлених відносин у сфері державної реєстрації: реєстрація створення; реєстрація змін до установчих документів; реєстрація припинення юридичної особи – суб'єкта підприємництва, які відрізняються за підставами виникнення, змістом, правовими наслідками та суб'єктним складом [5,

с. 4]. За такими напрямками розглянемо деякі особливості державної реєстрації корпорацій. При цьому ми більшу увагу приділимо не процедурам реєстрації створення та припинення корпорацій як процесам виникнення та припинення корпоративних прав, а змінам до установчих документів, в яких найбільшою мірою проявляється процедура посвідчення факту здійснення корпоративних прав. Зауважимо, що нашою метою не є розкриття самого процесу державної реєстрації, а тому зупинимось саме на особливостях державної реєстрації корпорацій.

Якщо вести мову про державну реєстрацію в загальному, то її можна поділити на такі етапи: прийом державним реєстратором документів; здійснення акта державної реєстрації (внесення запису про проведення державної реєстрації до єдиного державного реєстру); оформлення і видача свідоцтва про державну реєстрацію; передача відомостей про державну реєстрацію до органів статистики, державної податкової служби, Пенсійного фонду України та фондів соціального страхування для взяття юридичної особи або фізичної особи – підприємця на облік [5, с. 12]. Разом з тим, вважаємо, що потрібно виділити ще одну важливу стадію – перевірка документів державним реєстратором, адже в процесі державної реєстрації є два суб'єкти – заявник і державний реєстратор, і роль останнього не є пасивною у вигляді прийому документів. Реєстратор є активним учасником процесу, який може прийняти рішення про державну реєстрацію або за наявності підстав, що передбачені в ч. 3 ст. 27 Закону України про державну реєстрацію, відмовити у проведенні державної реєстрації.

Державна реєстрація створення корпорацій

Перелік документів та процедура державної реєстрації створення корпорацій не відрізняється від інших юридичних осіб, а порядок подання документів та їх перелік передбачено в ч. 1 ст. 24 Закону України про державну реєстрацію.

Важливим питанням є визначення часу створення корпорації. В Законі про держав-

ну реєстрацію чітко вказано, що дата внесення до Єдиного державного реєстру запису про проведення державної реєстрації юридичної особи є датою державної реєстрації юридичної особи (ч. 4 ст. 25). На нашу думку, це є виправданим, оскільки таку дату можна, по-перше, чітко вирахувати, а по-друге, вона документально закріплена у свідоцтві про державну реєстрацію. Частина 3 ст. 83 ГК містить норму, згідно з якою господарське товариство набуває статусу юридичної особи з дня його державної реєстрації. У свою чергу, згідно з ч. 4 ст. 87 ЦК юридична особа вважається створеною з дня її державної реєстрації. Тобто час внесення до Єдиного державного реєстру запису про проведення державної реєстрації є моментом створення та набуття товариством прав юридичної особи.

Однак деякі науковці не згодні з таким визначенням моменту створення корпорацій. Так, не можна погодитися з позицією В. І. Маркова про те, що потрібно відновити у законодавстві принцип, за яким суб'єкт підприємницької діяльності є створеним з моменту схвалення його установчих документів (прийняття рішення про створення у випадках, коли установчі документи не є обов'язковими), а набуває прав юридичної особи (є легалізованим) з моменту державної реєстрації [6, с. 13]. На нашу думку, подібне призведе до плутанини в поняттях, що є створенням самого суб'єкта підприємницької діяльності і чому такий суб'єкт набуває прав юридичної особи лише з моменту державної реєстрації. Іншої думки О. О. Квасницька, яка пропонує моментом завершення державної реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності вважати передачу відомостей про державну реєстрацію до органів державної статистики, державної податкової служби, Пенсійного фонду України і фонду соціального страхування [5, с. 12]. Адже такі відомості мають міститися у свідоцтві про державну реєстрацію, тоді потрібно до свідоцтва включати не тільки дату державної реєстрації, а й передачу даних до інших органів, що, на нашу думку, тільки призведе до плутанини не тільки контрагентами кор-

порації, а й самими корпораціями та їх учасниками. Інша річ, можливо потрібно змінити порядок передачі даних з Єдиного державного реєстру до відповідних державних органів.

До того ж в цьому підхід українського законодавства відповідає міжнародній практиці визначення часу створення юридичної особи. Так, згідно з ч. 1 ст. 11 Федерального Закону Німеччини «Про ТОВ» (далі – ФЗ Німеччини про ТОВ) ТОВ вважається таким, що не створено, до моменту його державної реєстрації за місцем знаходження [7]. Така сама позиція міститься й в Уніфікованому законі США «Про компанії з обмеженою відповідальністю», п. 1 ч. d ст. 201 якого містить норму про те, що таке товариство вважається створеним з моменту схвалення статуту Секретарем штату [8]. Таким чином, вважаємо доцільним підхід вітчизняного законодавця про визначення часу створення юридичних осіб моментом внесення відомостей про створення до державного реєстру.

В Україні не існує процедура нотаріального посвідчення установчих документів під час створення господарських товариств. Частинами 3, 6 ст. 9 та ч. 4 ст. 10 Закону України «Про акціонерної товариства» (далі – Закон про акціонерні товариства) передбачені випадки, коли товариство створюється за участю фізичних осіб, їх підписи на засновницькому договорі підлягають нотаріальному засвідченню¹. Зміни до Закону про господарські товариства відмінили посвідчення підпису при створенні ТОВ. Однак у зазначених актах йшлося про посвідчення підпису учасника, а не про нотаріальне посвідчення самого засновницького договору чи статуту. Натомість ч. 1 ст. 2 ФЗ Німеччини про ТОВ та ч. 1 ст. 23 ФЗ Німеччини про АТ передбачають нотаріальне посвідчення засновницького договору для ТОВ (це є статут в розумінні українського законодавства) та статуту для АТ. На нашу думку, виходячи з проблем, що виникають не тільки при створенні товариства, а й при його діяль-

ності, в Україні потрібно ввести нотаріальне посвідчення статуту ТОВ та АТ, а також змін до нього.

Зазначимо, що на сьогодні для ТОВ законодавець передбачив можливість не скласти самостійно статут, а взяти за основу модельний статут. Згідно з абз. 6 ч. 1 ст. 1 Закону України про державну реєстрацію модельний статут – типовий установчий документ, затверджений КМУ, який використовується для створення та провадження діяльності юридичних осіб відповідних організаційно-правових форм, містить встановлені законом правила, що регулюють правовий статус, права, обов'язки та відносини, що пов'язані зі створенням, управлінням та провадженням господарської діяльності відповідних юридичних осіб.

На нашу думку, таке визначення модельного статуту як типового є не зовсім коректним. Як слушно зауважує О. В. Кібенко, основна відмінність модельного статуту полягає у тому, що, якщо юридична особа створюється на підставі модельного статуту, учасники взагалі не затверджують індивідуальний статут (навіть такий, що збігається з модельним), а всі ознаки, що індивідуалізують юридичну особу, мають міститися у рішенні про створення. Тобто фактично юридична особа працює без індивідуального статуту. Цього не відбувається, коли йдеться про типовий чи зразковий статут – незважаючи на його наявність, учасники юридичної особи мають затвердити індивідуальний статут, керуючись при цьому обов'язковими чи рекомендаційними положеннями типового чи зразкового статуту [9]. Тобто типовий статут відрізняється від модельного тим, що в останній не можуть вноситися зміни, а засновники погоджуються працювати на його основі без внесення до нього змін, тоді як типовий статут передбачає можливість внесення до нього змін.

На сьогодні згідно з постановою КМУ від 16 листопада 2011 р. «Про затвердження модельного статуту товариства з обмеженою

¹ Заради справедливості зазначимо, що в абз. 3 ч. 2 ст. 153 ЦК йдеться про посвідчення засновницького договору, а не статуту. Однак Закон про акціонерні товариства має пріоритет у часі прийняття та є спеціальним актом стосовно загального акта — ЦК.

відповідальністю» [10] модельний статут передбачено для ТОВ. Згідно з ч. 2 ст. 17 Закону про державну реєстрацію дані про те, що особа діє на підставі статуту, вносяться до державного реєстру. У разі утворення юридичної особи на підставі модельного статуту в реєстраційній картці на проведення державної реєстрації юридичної особи проставляється відповідна відмітка з посиланням на типовий установчий документ (абз. 7 ч. 1 ст. 24).

Разом з тим існує проблема у правозастосуванні модельного статуту. Так, згідно з ч. 7 ст. 4 Закону про господарські товариства, якщо господарське товариство створюється та діє на підставі модельного статуту, в рішенні про його створення, яке підписується усіма засновниками, зазначаються відомості про вид товариства, його найменування, місцезнаходження, предмет і цілі діяльності, склад засновників та учасників, розмір статутного (складеного) капіталу, розмір часток кожного з учасників, порядок внесення ними вкладів, а також інформація про провадження діяльності на основі модельного статуту. У цьому зв'язку варто погодитися з тим, що рішення засновників фактично перебирає на себе функції статуту і стає основним документом ТОВ [11]. Таке рішення є установчим документом ТОВ згідно з ч. 1 ст. 57 ГК. На практиці ТОВ, що діє на підставі модельного статуту, має два установчих документа – власне модельний статут без індивідуалізації та рішення засновників, що індивідуалізує ТОВ.

Закон передбачає можливість переходу ТОВ на власний розроблений статут. У разі якщо засновниками (учасниками) юридичної особи, що діяла на підставі модельного статуту, прийнято рішення продовжувати свою діяльність на підставі розроблених ними установчих документів, юридична особа подає державному реєстратору таке рішення та реєстраційну картку про підтвердження відомостей про юридичну особу з відповідною відміткою. При цьому юридична особа вважається такою, що здійснює діяльність на підставі установчих документів з моменту державної реєстрації змін до установчих до-

кументів юридичної особи у порядку, встановленому ст. 29 цього Закону (абз. 3 ч. 2 ст. 19 Закону про державну реєстрацію).

Якщо говорити про практичний аспект застосування модельного статуту ТОВ, не можна не зупинитися на деяких найбільш загальних проблемах:

- ч. 3 ст. 49 модельного статуту передбачає, що загальні збори можуть прийняти рішення про передачу частини своїх повноважень (крім тих, що належать до виключної компетенції загальних зборів) до компетенції дирекції (директора), втім ніде в тексті немає переліку повноважень виключної компетенції загальних зборів, що передбачені ч. 4 ст. 145 ЦК;

- п. 5 модельного статуту вказано, що ТОВ може бути позивачем, але не вказано, що може бути відповідачем [12];

- п. 3 модельного статуту чітко вказує на те, що це є статут новоствореної юридичної особи [13]. Про це свідчить і аналіз ч. 7 ст. 4 Закону про господарські товариства, де зазначено, що рішення про створення ГТ на підставі модельного закону приймається в рішенні про створення ГТ. Тоді як у вже створеному ТОВ діє статут. У зазначеному законі немає механізму скасування вже затвердженого власного статуту;

- модельний статут ТОВ містить всі ті самі проблеми щодо внесення змін до статутного капіталу, кількості учасників, положення про ревізійну комісію, що і Закон про господарські товариства.

На наш погляд, у тих випадках, де немає суперечності цьому Закону, модельний статут міг би містити більш детальну інформацію для вирішення практичних питань з управління ТОВ, а «недеталізація» є найбільшою проблемою модельного статуту.

Державна реєстрація внесення змін до статутних документів

Загальний порядок внесення змін до установчих документів передбачений ст. 29 Закону про державну реєстрацію. Якщо на законодавчому рівні питання про час створення товариства вирішено чітко, то з моментом набрання чинності змін до статуту виникає багато питань. У Законі про державну реє-

страцію немає чіткого моменту набрання чинності таких змін. Виникає запитання: – коли ці зміни набирають чинності – з моменту прийняття рішення загальними зборами чи з моменту відповідної державної реєстрації? Проблема посилюється тим, що загальними зборами можуть прийматися й інші рішення, які не потребують внесення змін до статуту, наприклад затвердження річної фінансової звітності чи порядку виплати дивідендів. Ці пункти вступають в силу з моменту прийняття рішення зборами учасників, тобто в день проведення зборів.

Частина 5 ст. 89 ЦК містить цікаву норму про те, що зміни до установчих документів юридичної особи, які стосуються відомостей, включених до єдиного державного реєстру, набирають чинності для третіх осіб з дня їх державної реєстрації. Цікавою є ця норма з таких міркувань. Якщо такі зміни набирають чинності для третіх осіб з моменту державної реєстрації, а про учасників юридичної особи та саму юридичну особу закон мовчить, виходить, що для останніх є якийсь інший момент.

Потрібно згадати, що правозастосування цієї норми обтяжувалося попередньою редакцією ч. 5 ст. 89, де після коми було додано «а у випадках, встановлених законом, – з моменту повідомлення органу, що здійснює державну реєстрацію, про такі зміни». Остання частина цього речення була прибрана з ЦК у 2010 р., а до цього моменту набрання чинності ще більше розмивався. Поставало запитання: яким чином треті особи взагалі можуть бути повідомлені про момент повідомлення органу? Адже, наприклад, відповідні документи можна надіслати поштою, і в такому випадку треті особи фізично не можуть знати, коли ці документи отримав державний реєстратор. Це можна дізнатися тільки постфактум, що для оперативного вирішення корпоративних питань не є можливим. До речі, в російському законодавстві ця норма міститься до цих пір. Згідно з ч. 3 ст. 12 Федерального закону РФ «Про ТОВ» зміни, що внесені до статуту, набирають чинності для третіх осіб з моменту їх державної реєстрації, а у випадках, передбаче-

них цим Федеральним законом, з моменту повідомлення органу, що здійснює державну реєстрацію [14]. Цю позицію російського законодавця підтримує В. С. Петренко, зазначаючи, що необхідно доповнити ГК України, а також закони про окремі види господарських товариств нормою, яка б імперативно встановлювала строк повідомлення органу державної реєстрації про зміни в установчих документах, для внесення змін до Єдиного державного реєстру, а також нормою про набрання чинності змін у засновницькому договорі і статуті для третіх осіб з моменту реєстрації цих змін [15, с. 16].

Однак ч. 5 ст. 89 ЦК містить наступну норму, що юридичні особи та їх учасники не мають права посилалися на відсутність державної реєстрації таких змін у відносинах із третіми особами, які діяли з урахуванням цих змін. Таким чином, згідно з ЦК, якщо у відносинах з корпорацією вступають треті особи, то часом набрання чинності змін до статуту не завжди є момент внесення змін до державного реєстру. Однак у судовій практиці трапляються випадки ігнорування другого речення з ч. 5 ст. 89 ЦК. Зокрема ВГС у постанові від 13 жовтня 2009 р. № 2-21/9811-2008 у справі про визнання недійсними рішень зборів засновників ТДВ «ТРК «Ялта» від 10.03.2005 встановив таке. 14.02.2005 ВАТ «Ростелеком» продало ТОВ «Кредо Експерто Юре» частку ТДВ «ТРК «Ялта». Однак 10.03.2005 ВАТ «Ростелеком» було проведено збори учасників ТДВ «ТРК «Ялта», на які не було запрошено ТОВ «Кредо Експерто Юре». Суди залишено поза увагою вимоги ч. 5 ст. 89 ЦК України, відповідно до якої зміни до установчих документів юридичної особи набирають чинності для третіх осіб з дня їх державної реєстрації. ТОВ «Кредо Експерто Юре» як новий учасник товариства, якому попередній учасник (ВАТ «Ростелеком») за договором купівлі-продажу частки ТДВ «ТРК «Ялта» від 14.02.2005 № 96-05-4 відчужив (відступив) свою частку в розмірі 30% в статутному капіталі ТДВ «ТРК «Ялта», є третьою особою в розумінні ч. 5 ст. 89 ЦК України.

Таким чином, касаційна інстанція погоджується з доводами ВАТ «Ростелеком» про те, що, незважаючи на набуття ТОВ «Кредо Експерто Юре» права власності на частку ТДВ «ТРК «Ялта» в ході виконання договору купівлі-продажу від 14.02.2005 № 96-05-4, ВАТ «Ростелеком» втратив статус учасника ТДВ «ТРК «Ялта» з дня державної реєстрації нової редакції статуту ТДВ «ТРК «Ялта» від 10.03.2005, а саме з 31.03.2005. Натомість ТОВ «Кредо Експерто Юре» міг набути статусу учасника ТДВ «ТРК «Ялта» не раніше 31.03.2005, а тому станом на момент прийняття спірних рішень зборів засновників ТДВ «ТРК «Ялта» від 10.03.2005 не мав права брати в них участь як легітимний учасник та голосувати з питань порядку денного. Отже, висновок апеляційного суду про відсутність у ВАТ «Ростелеком» статусу учасника ТДВ «ТРК «Ялта» на час прийняття спірних рішень спростовується вимогами ч. 5 ст. 89 ЦК України [16].

Однак, на нашу думку, з урахуванням другого речення ч. 5 ст. 89 ЦК ВГСУ мав зазначити, що ВАТ «Ростелеком» не мав права посилається на відсутність державної реєстрації змін до статуту ТДВ «ТРК «Ялта», оскільки ТОВ «Кредо Експерто Юре» діяло з урахуванням змін, внесених до статуту ТДВ «ТРК «Ялта» та стало учасником зазначеного ТДВ.

Втім викликає проблему застосування другого речення змін до ч. 5 ст. 89 ЦК. На нашу думку, не зовсім вдалою є конструкція відсутності права юридичних осіб та їх учасників посилається на відсутність державної реєстрації таких змін у відносинах із третіми особами, які діяли з урахуванням цих змін. Оскільки відкритим залишається момент набрання чинності таких змін. До того ж не зрозуміло, що саме означає «не має права» (юридична особа) і яке мають право інші особи, наприклад держоргани. І це не є моментом, коли зміни набирають чинності. Уявімо ситуацію, коли щодо директора ТОВ «Ромашка» Сидорова було прийнято рішення про звільнення загальними зборами 01.07.2012, а зміни до статуту було зарес-

стровано 20.07.2012, і новим директором призначено Маркова. А 02.07.2012 Сидоров уклав договір купівлі-продажу продукції на суму 1 млн грн з ТОВ «Троянда». Ситуацію уявити легко. Повертаючись до ч. 5 ст. 89 ЦК, оскільки ТОВ «Троянда» є третьою особою, то для неї моментом настання змін є внесення змін до державного реєстру. Але якщо ТОВ «Троянда» було учасником ТОВ «Ромашка», то виходить, що воно знало про зміну директора і до нього можна застосувати друге речення ч. 5 ст. 89 ЦК – і що тоді? Тобто момент набрання чинності рішенням загальних зборів настільки розмито, він дрейфує від ситуації до ситуації. На наш погляд, більш важливо виявити єдиний момент настання змін до установчих документів, аніж для кожного конкретного випадку вишукувати слушний момент. Виходячи з інформативної функції державної реєстрації, про яку вже йшлося раніше, вважаємо, що часом набрання чинності змін до статуту є момент державної реєстрації.

Зауважимо, що ч. 5 ст. 89 ЦК суперечить ч. 4 ст. 83 ГК, де зазначено, що зміни, які сталися в установчих документах господарського товариства і які вносяться до державного реєстру, підлягають державній реєстрації за тими самими правилами, що й для державної реєстрації товариства. А згідно з ч. 3 ст. 83 ГК господарське товариство набуває статусу юридичної особи з дня його державної реєстрації.

Разом з тим залишається відкритим питання, а коли настає час набрання чинності змін до статуту, якщо у відносини не вступають треті особи. Частина 5 ст. 89 ЦК не має відповіді на це питання, як і інші норми законодавства України. Мова йде, наприклад, про виключення учасника з ТОВ за його ініціативою. На нашу думку, проблема правозастосування ч. 5 ст. 89 ЦК посилюється наявністю загальної норми ч. 1 ст. 210 ЦК: правочин підлягає державній реєстрації лише у випадках, встановлених законом. Такий правочин є вчиненим з моменту його державної реєстрації. Очевидно, така норма є прямою і не передбачає інших варіантів. Законодавець навіть не передбачив тут інших

випадків, що передбачені законом. Тобто норми ч. 5 ст. 89 та ч. 1 ст. 210 ГК суперечать одна одній.

У контексті цих норм ЦК не зрозумілою виглядає позиція ВСУ щодо того, що вихід зі складу учасників товариства не пов'язується ні з рішенням зборів учасників, ні з внесенням змін до установчих документів товариства, у зв'язку з чим моментом виходу учасника з товариства є дата подання ним заяви про вихід відповідній посадовій особі товариства або вручення заяви цим особам органами зв'язку [17; 18]. Такої позиції дотримується Л. Іванова, зазначаючи, що момент виходу учасника з товариства законодавство не пов'язує з реєстрацією змін в установчих документах. Невнесення змін до установчих документів, непроведення державної реєстрації змін до установчих документів не може вплинути на волевиявлення учасника, позбавити або обмежити учасника можливості вільно розпорядитися своїми корпоративними правами, зокрема вийти з товариства [19].

Натомість позиція ВГСУ дещо відрізняється від позиції ВСУ, а саме: учасник вважається таким, що вийшов з товариства з обмеженою або з додатковою відповідальністю, з моменту прийняття загальними зборами рішення про виключення учасника з товариства на підставі його заяви про вихід, а у випадку відсутності такого рішення – з дати закінчення строку, встановленого законом або статутом товариства для повідомлення про вихід з товариства (абз. 4 п. 35) [20].

Фінальним акордом у непорозуміннях щодо моменту внесення змін до статутних документів є ст. 54 Закону про господарські товариства, згідно з якою рішення товариства з обмеженою відповідальністю про зменшення його статутного капіталу набирає чинності не раніш як через 3 місяці після державної реєстрації і публікації про це у встановленому порядку. Ця норма взагалі не може бути виконана виходячи з ч. 5 ст. 89 ЦК.

На нашу думку, лише момент державної реєстрації має бути часом внесення змін до установчих документів. Так, О. В. Коломис зазначає, що хоча чинне законодавство і не

містить чіткого визначення моменту переходу права власності на частку, але згідно з ч. 5 ст. 89 ЦК саме державна реєстрація змін до установчих документів є моментом, з якого перехід права власності на частку визнається іншими особами [21]. Подібної думки і О. В. Гарагонич, який додає, що навіть якщо єдиний учасник ТОВ подасть заяву про вихід із товариства, але при цьому відповідних записів до Єдиного державного реєстру внесено не буде, це не означатиме, що товариство залишиться без учасників [22, с. 116].

У Німеччині питання щодо зміни статуту (там він називається засновницький договір) вирішено однозначно просто та лаконічно. Згідно з ч. 3 ст. 54 ФЗ Німеччини про ТОВ зміни в засновницькому договорі не мають юридичної сили до моменту їх реєстрації в торговому реєстрі за місцем знаходження товариства. Причому згідно з ч. 1 зазначеної статті такі зміни мають бути нотаріально посвідчені. Те саме стосується й акціонерних товариств, норми про що вміщені у ст. 181 ФЗ Німеччини про АТ [7]. Подібного підходу дотримується і американське законодавство, так згідно з п. d ст. 202 Уніфікованого закону США «Про компанії з обмеженою відповідальністю» зміни до статуту набирають чинності з моменту їх підписання Секретарем штату. На нашу думку, слушно чітко вказати в законодавстві єдиний момент внесення змін до статуту [8]. Більш того, такі зміни мають бути доступними всім третім особам, а це може бути лише момент державної реєстрації. Всі інші дії, як то повідомлення загальних зборів чи заява про вихід чи підписання договору про продаж корпоративних прав, є підготовчими діями та не можуть бути інформативними для всіх третіх осіб.

Таким чином, пропонуємо ч. 5 ст. 89 ЦК викласти в такій редакції: «Зміни до установчих документів юридичної особи набирають чинності з дня їх державної реєстрації».

Державна реєстрація припинення корпорації

Перелік документів для проведення державної реєстрації припинення корпорації ре-

гулюється ст. 34 Закону про державну реєстрацію.

При цьому порядок проведення державної реєстрації припинення корпорації залежно від виду припинення поділяється на: в результаті її ліквідації (ст. 36), в результаті її злиття, приєднання, поділу або перетворення (ст. 37), на підставі судового рішення, що не пов'язане з банкрутством юридичної особи (ст. 38), спрощену процедуру припинення юридичної особи шляхом її ліквідації (ст. 38¹), за судовим рішенням щодо визнання юридичної особи банкрутом (ст. 39).

Зазначимо про особливості щодо АТ. Згідно з ч. 3 ст. 35 Закону про державну реєстрацію у разі проведення державної реєстрації припинення акціонерних товариств додатково подається копія розпорядження про скасування реєстрації випуску акцій, засвідчена Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

Згідно з ч. 2 ст. 33 Закону про державну реєстрацію юридична особа є такою, що

припинилася, з дати внесення до Єдиного державного реєстру запису про державну реєстрацію припинення юридичної особи. Натомість О. О. Квасніцька зазначає, що моментом завершення державної реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності, потрібно вважати передачу відомостей про державну реєстрацію до органів державної статистики, державної податкової служби, Пенсійного фонду України і фонду соціального страхування [5, с. 11]. З такою позицією не можна погодитися з тих самих міркувань, що були нами викладені при з'ясуванні моменту створення юридичних осіб.

Таким чином, у статті були розкриті основні проблеми у контексті державної реєстрації корпорацій як засобу регулюючого впливу держави на здійснення корпоративних прав та запропоновані шляхи їх законодавчого та практичного вирішення. Подальшого наукового осмислення потребує вивчення загальних засобів регулюючого впливу держави на здійснення корпоративних прав.

Список використаних джерел

1. Добровольська В. В. Правові засади державного регулювання підприємницької діяльності в Україні : автореф. дис. на здобуття наук ступеня канд. юрид. наук / В. В. Добровольська. – О., 2007. – 19 с.
2. Лукач І. В. Історія становлення корпоративного права в Англії та США / І. В. Лукач // Вісник Київського національного університету. Юридичні науки. – 2010. – № 83. – С. 43–46.
3. Постанова КМУ від 29 квітня 1994 р. № 276 «Про затвердження Положення про державну реєстрацію суб'єктів підприємницької діяльності та про реєстраційний збір за державну реєстрацію суб'єктів підприємницької діяльності» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/276-94-%D0%BF>.
4. Постанова КМУ від 25 червня 1998 р. № 740 «Про порядок державної реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності». – ОВУ. – 1998. – № 21. – С. 33.
5. Квасніцька О. О. Правове регулювання державної реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук / О. О. Квасніцька. – Д., 2006. – 19 с.
6. Марков В. І. Створення та реєстрація суб'єктів підприємництва недержавного сектору економіки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук / В. І. Марков. – Д., 2004. – 20 с.
7. Deutsches Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.gmbh-gesetz.de/>.
8. Revised Uniform Limited Liability Company Act 2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.uniformlaws.org/shared/docs/limited%20liability%20company/ullca_final_06rev.pdf.
9. Модельні статuti: бути чи не бути? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.korpartners.com.ua/pr/modelni-statuti-buti-chi-ne-buti-reportazh-z-zasidannya-komitetu-z-korporativnogo-prava-aru>.
10. Постанова КМУ від 16 листопада 2011 р. № 1182 «Про затвердження модельного статуту товариства з обмеженою відповідальністю» // ОВУ. – 2011. – № 90. – С. 17.
11. Карцева Я. Коментарій об утворенні Модельного уставу ООО [Електронний ресурс] / Я. Карцева. – Режим доступу : <http://www.legalalliance.com.ua/rus/press/348/>.
12. Лавров А. Модельный устав ООО: «Хотели как лучше, а получилось как всегда» [Електронний ресурс] / А. Лавров. – Режим доступу : <http://blog.liga.net/user/andzhey/article/8258.aspx>.

13. Кібенко О. Щодо можливості юридичної особи, яка створена та діє на підставі індивідуального статуту, продовжувати свою діяльність на підставі модельного статуту [Електронний ресурс] / О. Кібенко. – Режим доступу : <http://www.kopartners.com.ua/pr/olena-kibenko-shchodo-mozhливosti-yuridichnoyi-osobi-yaka-stvorena-ta-diie-na-pidstavi>.

14. Федеральный закон Российской Федерации «Об обществах с ограниченной ответственностью» (Об ООО) от 8 февраля 1998 г. № 14-ФЗ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.consultant.ru/popular/ooo/48_2.html#p212.

15. Петренко В. С. Установчі документи суб'єктів господарювання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук / В. С. Петренко. – Д., 2004. – 18 с.

16. Постанова ВГСУ від 13 жовтня 2009 р. № 2-21/9811-2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://corpravo.com/scdova-praktika/tovaristva-z-obmezhenomu-vidpovidalnistu3/postanova-vgsu-vid-13-zhovtna-2009r-2-219811-2008>.

17. Постанова № 13 Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2008 р. «Про практику розгляду судами корпоративних спорів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/81b1cba59140111fc2256bf7004f9cd3/171a4023aa56be9fc22574fd0051dd86?OpenDocument>.

18. Практика розгляду судами корпоративних спорів Верховного Суду України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/8D4B5AB4046FF149C22573F000500E7E?OpenDocument&CollapseView&RestrictToCategory=8D4B5AB4046FF149C22573F000500E7E&Count=500&>.

19. Про секрети виходу учасника з ТОВ розповіла суддя ВГС [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zib.com.ua/ua/9664-pro-sekreti-vihodu-uchasnika-z-tov-rozpozivila-suddya-vgs.html>.

20. Рекомендація ВГСУ від 28 грудня 2007 р. № 04-5/14 «Про практику застосування законодавства у розгляді справ, що виникають з корпоративних відносин» // Вісник господарського судочинства. – 2008. – № 1. – С. 22.

21. Коломис О. В. Момент переходу права власності [Електронний ресурс] / О. В. Коломис. – Режим доступу : <http://obljust.rv.ua/index.php?m=content&d=view&cid=783>.

22. Гарагонич О. В. Припинення корпоративних відносин з ініціативи учасника ТОВ шляхом виходу із товариства / О. В. Гарагонич // Часопис цивільного і кримінального судочинства. – 2012. – № 2 (5) – С. 110–117.

Лукач И. В. Некоторые вопросы государственной регистрации корпораций как средства регулирующего воздействия государства на осуществление корпоративных прав.

Статья посвящена исследованию государственной регистрации корпораций как средства регулирующего воздействия государства на осуществление корпоративных прав. Отдельное внимание уделено обоснованию определения времени внесения изменений в уставные документы корпораций моментом внесения изменений в государственный реестр, а так же проблемам практической реализации модельных уставов.

Ключевые слова: корпоративное право, государственная регистрация, средства регулирующего влияния государства на деятельность субъектов хозяйствования, модельные уставы.

Lukach I. V. Issues of the state registration of corporations as a regulative influence of the state on exercising of corporate rights.

Article deals with a study of the state registration of corporations as a regulative influence of the state on exercising of corporate rights. Special attention is paid to the justification of determining the time changes in the corporate statutes as an amendment in the state register, as well as the practical problems of implementation of model articles.

Key words: corporate law, state registration, methods of regulative influence of the state on activity of subjects of management, model articles.